

יש מקום לומר שלפי המסקנא אכן נדחתה סברת 'דלאו מינה לא מחריב בה' בין לר' אליעזר בין לחכמים. ואף לדעת חכמים לולא דרשת הכתוב היתה חציצה מועילה לטהר, הגם שאינה בת מינה.

וכשאמרו 'אלא טעמא דרב...' – חזרו לגמרי מן ההנחה הראשונה שהניח רבא, בין לר' אליעזר בין לחכמים. וכן יש לדייק מרש"י לעיל (בע"א, ד"ה לשם) 'קס"ד...' – אבל למסקנא אין זה הטעם כלל. וכן נראה כוונת רבנו יהודה בן הרא"ש בשו"ת 'זכרון יהודה' (סו"ס"י עא. ונראה שצריך להגיה שם 'לפי המסקנא' במקום 'לפי המשנה'). וצ"ע בתשובת הרשב"א ח"ג סו"ס"י רפב.

– יש לעיין מדוע אכלין שגבלם בטיט טמאים ואין צריך קרא, והלא הטיט חוצץ בינם ובין דופני הכלי. [וכן קשה מדוע צריך קרא לכלי שטף שמציל].

ואין לומר היות ודי באויר הכלי להיטמא, לא אכפת לנו בחציצה – שיש להוכיח מכמה מקומות שאף ב'אויר' יש דין חציצה, ולאו דוקא במגע [ע' ביומא נח. לענין חציצה קבלת הדם במזרק שהניח בו סיב, והלא אויר כלי מקדש אף ללא מגע (ע' להלן כה:). וכן יש לשמוע מדברי הרמב"ן בהל' בכורות לענין פטר רחם].

ויש לומר ממה שכתוב כל אשר יפל אל תוכו – ואפילו מלא חרדל, אם כן משמע אפילו גרגירים פנימיים בתוך גרגירים אחרים נטמאים, ואין החיצוניים חוצצים בין דופני הכלי לפנימיים (עפ"י אבני נזר יו"ד רסו, ד).

רב חביבא רמי שינוי בעלים אתוך תוכו ומשני; ומי אמר רב חטאת ששחטה על מי שמחויב... ומשני, ארבעה תוכו כתיבי... – כאן אין לתרץ כדלעיל; 'עשו חולין אצל קדשים כמחיצה אצל תנור' – שהרי לא היתה כוונתו לחולין אלא לאדם שמחויב עולה, והרי זה דומה לכלי שטף בתוך כלי חרס ששניהם דומים במדת מה (עפ"י תוס' לעיל בד"ה ורמינהו).

לכאורה היה נראה שגם אם נתכוין לאדם שאינו חייב בשום קרבן, אין זה דומה לשחט קדשים לשם חולין, שהרי השינוי הוא בבעלים ואין חילוק מהותי בין האישים עצמם, שאינם חלוקים אלא בחיובם, שלא כבשינוי קודש שחשב לשם חולין. ודומה יותר לכלי שטף בתוך כלי חרס ששניהם מיני כלים, ולא כמחיצה בתוך כלי.

ונראה שהתוס' לא כתבו כן כי סברתם שפסול 'שינוי בעלים' אין ענינו משום עצם מחשבת שינוי הבעלים גרידא, אלא הפסול נובע משום שינוי במחשבת כפרת הקרבן, שכפרה של אדם אחר נחשבת כפרה אחרת. ולכך אם כיוון לאדם שכלל אינו מחויב בקרבן, הרי זה דומה לחולין וקדשים, שאין זה נחשב שהיה שינוי בכפרה. רק משום שהאדם האחר גם כן חייב עולה, הרי זה קצת כמינו.

דף ד

מה לשינוי קודש שכן פסולו בגופו' – בגדר 'פסולו בגופו' בשינוי קדש – ע' רש"י ותוס' ושטמ"ק מנחות מח:
ובחדושי מרן רי"ז הלוי הל' פסולי המוקדשין (דף מז בדפי הספר); פאת ים (לרמ"י וינשטוק, סט, ב). וע' במש"כ לעיל ג.

'... וישנו בארבע עבודות' – אבל שינוי בעלים אינו אלא במחשבת זריקה לשם מי שאינו בעליו, כמו שפרש"י ותוס' (עפ"י הגמרא להלן י. ועוד) שאין שייך פסול זה אלא לענין כפרת הקרבן, והכפרה נעשית בזריקה, הלכך אם לא חשב על הזריקה שתעשה לשם אחר – לא פסל. ולא רק שהקרבן כשר אלא גם

עלה לשם חובת בעליו (כן כתב המשנה-למלך (פסוה"מ טו,א) להוכיח מהתוס' לעיל ב. וכן הוכיח בשער המלך (חובל ומזיק ז,ד) מדברי התוס' (בב"ק עח). ונראה שכן מוכח גם מרש"י ותוס' להלן ז. שפרשו שמחלוקת רבה ורב חסדא אינה מצד דין 'שינוי בעלים' שזה אין פוסל כלל כלפי שחיטה – ושם הגידון לענין עלו ולא עלו, ע"ש).

וכבר תמהו האחרונים על לשון הרמב"ם (פסולי המוקדשין טו,א. וכן סתימת דברי המאירי בפסחים נט:). המשתמעת ששינוי בעלים קיים בכל אחת מן העבודות כשינוי קודש (ע' משנה למלך ומרכבת המשנה ואבי עזרי שם; קרן אורה כאן בד"ה שקולין ולהלן י; ברכת מרדכי ח"ב יב,ד, ועוד. וע' במובא להלן ז. י.).

ואם חשב באחת מארבע עבודות, להקטיר האימורים לשם אדם אחר – הקרבן כשר ומרצה, שהרי כל עצמה של ההקטרה אינה לעיכובא כלל.

ואם יש לכתחילה מצוה לפרש בהקטרה לשמה – ע' במובא לעיל ב:

ז'ישנו בציבור כביחיד – מכאן הקשו על מה שכתב הרמב"ם בפירושו למשנה (כאן, וכ"כ רבי עובדיה מברטנורא. וכ"כ המהרש"א ופנ"י בביצה כ:), שהשווה קרבן ציבור שלא לשמה – כשר ועלה לשם חובה, לפי שקרבנות ציבור 'סכין מושכתן למה שהן'. והלא מפורש כאן ששינוי קדש שייך גם בקרבן ציבור (כן תמה הגרע"א ועוד רבים).

יש לומר שיפרש כוונת הגמרא לענין האיסור, שאסור לשנותו לשם זבה אחר, אע"פ שאם שינהו – כשר ומרצה.

עוד יש לומר שלא אמר הרמב"ם אלא בשחיטה, שהרי טעמו משום 'סכין מושכתן...'. אבל בשאר עבודות אינו מרצה.

עוד יש לומר שמדין תורה אכן בקרבן ציבור יש שינוי קדש, ורק משום שלב ב"ד מתנה עליהם, סבר הרמב"ם שהכוונה בשחיטה אינה מועילה כלל לשנותם, אבל מעיקר הדין שייך שינוי קדש. (סברא כעין זו יש בתוס' להלן ו: ד"ה וליקו – דלא אתי קרא על מציאות של לב ב"ד מתנה).

אכן הרמב"ם בחיבורו הגדול (פסולי המוקדשין טו,א) כנראה חזר בו מדבריו וסובר שאין חילוק בין קרבן יחיד לקרבן ציבור לענין שינוי קדש (רש"ש).

בהגהות וחיידושי 'יפה עינים' פרש שכוונת הרמב"ם רק על חטאת הציבור, שאינה נפסלת בשינוי בעלים, משום שסכין מושכתן וניתק שם חטאת מהם, אבל ודאי לא עלו לשם חובה וכמו שכתב בחיבורו.

א. ע"ע אריכות בספרי המפרשים כאן ובשפת אמת ביצה כ:

וע"ע: שו"ת דובב מירשים ח"ג קכח,א קל,ז (– בשלמי ציבור אין לומר 'סכין מושכתן', לפי שאין שייך בהם תנאי ב"ד שיהיו לנדבה, שהרי מותר שלמים – שלמים, ואין שלמי ציבור בנדבה; קרבן ציבור שבא מנדבת היחיד שונה, שאין לב ב"ד מתנה עליו).

חדושי הגר"ר בענגיס ח"ב מג (–לא דיבר הרמב"ם אלא בסתמא, ולא כשחשב בפירוש שלא לשמה).

ב. מה שכתב הרש"ש לפרש שהפירכא משום האיסור לשנות – יש להעיר מדברי התוס' (סד"ה וישנן) שדחוק לפרש כן, לפי שעתה עדיין לא שמענו איסור אלא בסוף הסוגיא. עוד היה נראה מסברא שכיון שאין שייך לשנותו כלל לשיטה זו, הרי מחשבתו אינה כלום שבטלה ומבוטלת מתנאי ב"ד, והרי זה כאילו לא חשב כלום ואין שייך לאסרה. ואם משום שמ"מ מצוה לחשוב לשמה, הלא גם גבי שינוי בעלים מצוה לחשוב לשם הבעלים דהיינו כלל הציבור.

ואם ננקוט איסור בדבר, נראה שגם בשינוי בעלים יש איסור לחשוב לשם עכו"ם, שאע"פ שאינו מחריב כיון שאינו מחויב כפרה כמותו (תוס'), הלא גם כאן אין המחשבה פועלת כלום ואעפ"כ אסורה. וביותר, לשיטת הרמב"ם (טו,ח) שהשווה חטאת על מי שאינו מחויב כפרה כמותו – כשר ולא עלה לשם חובה, לכאורה השווה חטאת ציבור לשם עכו"ם גם כן לא עלתה לשם חובה (כן כתב המנ"ח קלח,ג), וודאי יש איסור בדבר, נמצא א"כ שאין חילוק מהותי בין שינוי קדש לבעלים.

– התוס' כתבו שאין שינוי בעלים בקרבן ציבור, כי אם חשב לשם ישראל – הרי הוא בעליו, ואם לשם נכרי – הרי אינו מחויב כפרה כמותו, ואין זו מחשבה הפוסלת.

והנה יש להוכיח מסוגית פסחים (סב.) שישאל מומר נחשב 'בר כפרה' אע"פ שבמצבו זה אין מקבלין ממנו קרבן, אעפ"כ ראוי הוא לחזור מדרכו. ויש לשאול לפי זה, הלא אם יחשוב בקרבן ציבור לכפר על מומרין לכאורה יש כאן שינוי בעלים, שהרי חשב על מי שהוא 'בר כפרה' – ומוכח מכאן שאף על פי שאין מקבלים קרבנות מן המומר, הרי הוא מתכפר בפועל בקרבנות הציבור, וכמו שאמרו בענין החלבנה בקטורת שקרבה עם יתר הסמים, כמו כן המומר נכלל בכפרת כלל ישראל, ועל כן אין זה שינוי בעלים.

וזה דלא כמו שמובא בשם הגאון מרוגאצוב שאין לצרף עבריין למנין עשרה בתפילת המוספין, כיון שבמקום קרבן הוא ואין מקבלים קרבן מן המומר. אך לפי האמור, אע"פ שאין מקבלים ממנו קרבן יחיד – מתכפר הוא עם כלל הציבור.

וכן יש להשיג מכאן על דברי כמה אחרונים שרצו לומר שנשים פטורות מתפילת המוספין מפני שאינן שוקלות שקלים לקרבנות ציבור (ע' בשמים ראש פט; צל"ח ברכות כו. ד"ה מוספין; שו"ת רעק"א ט), והלא לדבריהם אתה מוצא שינוי בעלים בקרבן ציבור, ששחט לשם אשה – אלא מוכח שאע"פ שאינן שוקלות, מתכפרות המה בקרבנות הציבור (עפ"י זכר יצחק סו"י ב).

א. כ"כ החו"א (זבחים א, ב) שנשים ודאי מתכפרות בקרבן ציבור. והוכיח משערים המכפרים על טומאת מקדש וקדשיו (ריש שבועות), ובודאי גם הנשים בכלל. וכן כתב בשו"ת עמודי אור (ז) (אלא שצדד לפטור הנשים מתפילת המוספין מטעם אחר; שהיא מצוה שהזמן גרמא ואינה 'דחמי' כשאר תפילות). וע"ע בקהלות יעקב ד.

ב. עתוס' רשב"א פסחים סא, במה שכתב לענין ערל. ונראה שכוונתו כנ"ל שהשוחט קרבן ציבור לשם ערל אין זה שינוי בעלים כיון שגם הוא מתכפר עם כלל הציבור.

ג. בספר אבי עזרי (סוף הפלאה, עמ' שעו במהדורה החדשה) העיר איוו קולא וחומרא היא זו, הלא מה שאין שינוי בעלים בקרבן ציבור, הוא מפני שבמציאות אין שינוי בעלים, כי כולם בעליו.

ואולם נראה שמצינו בכמה מקומות שגם כגון זה מהוה פירכא בילפותות, וכגון כבש שאלייתו קריבה אין ללמוד מעו, הגם שהחילוק הוא מצד המציאות. וע' ב"ק פת. מה לאשה שכן אינה במילה. וכן מפורש בתוס' להלן ח: והטעם בכל זה, כי אפשרות הדין וביטוי בפועל זה עצמו מהוה חומרא. ואף כאן נאמר שעצם האפשרות לשינוי קודש בכל הקרבנות, היא הנותנת חומרא לשינוי קדש על פני שינוי בעלים.

ועוד, לפי מה שיתבאר בסמוך נמצא שאף בקרבנות ציבור ששייך בהם שינוי בעלים, אינו פוסל.

– יש לשאול, הלא קיימא לן בפר העלם דבר של ציבור שכל שבט ושבט מביא פר לעצמו (רמב"ם שגגות יב, כרבי יהודה) נמצא אם כן כששחטוהו לשם שבט אחר, יש כאן שינוי בעלים?

וצריך לומר שלפי דעה זו אינו ממש 'קרבן ציבור'. וכן צ"ל בפר ושעיר של יום הכיפורים שהפר מכפר על הכהנים, והשעיר – על הישראלים שאינם כהנים (כדתנן בפ"ק דשבועות). ואם החליף – הרי יש כאן שינוי בעלים (עפ"י קרן אורה; אור הישר [לרש"י הילמן]; טוב ראי פסחים סא).

וצ"ע הלא דינו כקרבן ציבור ולא כקרבן שותפין, כמבואר בהוריות (ו) לענין דין 'אין מיתה בציבור'. ומה שכתב ב'אור הישר' משום שאין דוחה שבת לכך דומה לקרבן יחיד – תימה, הלא זהו משום שאין זמנו קבוע ולא משום שקרבן יחיד הוא.

עוד יש להעיר מהמבואר בתוס' להלן (ח: סד"ה הנך) שפר העלם דבר של ציבור אין שייך בו שינוי בעלים. וצריך לדחוק לפי הנ"ל שלא דיברו התוס' לפי מאי דקיימא לן כרבי יהודה שכל שבט מביא פר. אך עדיין קשה שלרבי יהודה חזרת קושייתם כיצד למדים חטאת ציבור משאר חטאות ומחטאת העלם דבר, הלא בהם יש שינוי בעלים משא"כ בחטאת ציבור. וצ"ע.

ולכאורה נראה דקושיא מעיקרא ליתא, דמדדרשינן בתורת כהנים (מובא בתוס' שם) בפר העלם דבר שפסול שלא לשמו, הרי דלא ילפינן חטאות פנימיות מחיצוניות (ע"ש בתוס'. וצ"ע בתוס' להלן מ: ד"ה לא). וכיון דלא אשכחן קרא בפנימיות אלא לשינוי קדש, א"כ מוכח ששינוי בעלים אינו פוסל [ורק למצוה נראה דילפינן מהקש כל הקרבנות לשלמים כדלהלן ח, אבל ללמוד מחטאות חיצוניות לפסול, זה אי אפשר]. ועל כן אעפ"י שאפשר במציאות לפר העלם דבר ופר ושעיר של יוהכ"פ שינוי בעלים, אין זה פוסל את הקרבן. ואין לומר דהא דאצטריך קרא בפר העלם דבר, היינו משום שא"א ללמוד מחטאות יחיד לפסול, דמה להנך שכן שינוי בעלים פוסל בהם, משא"כ בחטאות ציבור (וכקושיית התוס' שם) – דהא סתם ספרא רבי יהודה, ולר"י הרי משכחת לה במציאות שינוי בעלים אף בפר העלם דבר של ציבור כנ"ל, ואעפ"י כ הוצרך לדרשא מיוחדת, הרי על כרחך דלא ילפינן חטאות פנימיות מחיצוניות, ושוב אין לנו לימוד לפסול שינוי בעלים.

(ע"ב) 'זנרצה לו לכפר עליו – רבי שמעון אומר: את שעליו חייב באחריותו ואת שאינו עליו אינו חייב באחריותו' – יש להבין מה חידוש יש בדבר שהוצרכנו לדרשת הכתוב, והלא חייב הנודר לקיים את נדרו אשר נדר, וכיון שאמר 'הרי עלי', כל עוד לא הביאו מחויב ועומד הוא מצד הנדר?
ומכאן הוכיח הגרי"ז מבריסק שהאומר 'הרי עלי' והפריש את קרבנו, מלבד שפרשת נדרים מחייבתו לקיים נדרו, עוד חלה עליו חובת אחריות כלפי הבהמה שהופרשה לקרבנו. וזהו שדרש רבי שמעון מהכתוב. ונפקא מינה, כאשר הביאו לעזרה ומסרו לכהן; עד כמה שהדבר נוגע לחובת נדרו – יצא ידי חובתו, ואולם כלפי חוב אחריות על הקרבן שהופרש, אין מתקיים חיובו אלא בהקרבנו של הקרבן בפועל (וראה לעיל ב: במובא מהמשנה-למלך. וע"ע חולין כב וראשונים; רש"י חולין קלט ומעילה יט; קרן אורה שם; טורי אבן מגילה ח; אבי עזרי מעה"ק יד, ה; ברכת מרדכי או"ח ח"ב ד, ג).
לפ"ז ניתן לפרש בפשט המאמר: 'את שעליו' כלומר הבעלים – חייב. 'זאת שאינו עליו' – הכהן המקריב שלא הטעינו על כתפו – אינו חייב.

'זאת התורה לעלה למנחה ולחטאת ולאשם ולמלואים ולזבח השלמים היקישן הכתוב לשלמים...' – מהקש זה למדו כמה וכמה הלכות, להשוות את הקרבנות להדדי. ע' להלן צז-צח ומנחות פג (ועתוס' להלן מד. ד"ה נאכל).

דף ה

'זאימא הבא בנדר ונדבה לייתי ולא לירצי, אשם לא לייתי כלל?' – הוא הדין לבכור ומעשר, גם כן יש להקשות לא לייתו כלל שהרי אינם בנדר ובנדבה. ולמסקנא יתורץ הכל (זבח תודה). וע' בסמוך.

'... אשם לא לייתי כלל? אמר להו אביי: ריש לקיש מהכא פתח, ושחט אתה לחטאת – אותה, לשמה כשרה שלא לשמה פסולה, הא שאר קדשים שלא לשמן כשירין' – יש לבאר שלכך נאמר 'אותה' בחטאת-כבשה דוקא, ולא בשאר חטאות – כי הרי הכתוב הזה בא למעט אשם, ואשם אינו אלא בכבש או באיל, לא בפר ולא בשעיר (משך חכמה ויקרא ד, ג).

יש להעיר הלא בא הכתוב גם לבכור ומעשר כנ"ל. וי"ל דסבירא ליה שקרבנות הבאים לאחר מיתה אין קושיא למה הם באים הלכך לא אצטריך 'אותה' לומר שלא ייפסל אלא לאשם. וא"ת אם כן על כרחך קרא ד'מוצא שפתיך...' בא לאשם ומאי פריך 'לא לייתי כלל' (כמו שהקשו התוס') – י"ל דאף לעולה אצטריך 'מוצא שפתיך' לומר שאינה עולה לשם חובה. וא"ת הלא לעיל